

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

03.11.2022. Nr. 1-5/294

Uz 26.10.2022. Nr. 4-10e/22/2983

Izglītības un zinātnes ministrijai
pasts@izm.gov.lv

*Par ēdināšanas izdevumu segšanu
bērniem ar speciālām vajadzībām*

Tiesībsargs ir iepazinies ar Izglītības un zinātnes ministrijas (turpmāk tekstā – Ministrija) sniegto atbildi uz tiesībsarga aicinājumu nodrošināt vienlīdzīgu attieksmi pret bērniem ar speciālām vajadzībām, rosināt izmaiņas normatīvajos aktos, paredzot ēdināšanas izmaksu segšanu visiem bērniem ar speciālām vajadzībām, neatkarīgi no izglītības iestādes, kurā viņi iegūst izglītību. Ministrijas ieskatā šobrīd nav nepieciešamība veikt izmaiņas normatīvajos aktos, paredzot ēdināšanas izmaksu segšanu bērniem ar speciālām vajadzībām, neatkarīgi no izglītības iestādes, kurā bērns iegūst izglītību.

Ministrija nepiekrīt tiesībsarga norādītajam, ka valsts vai pašvaldību finansējums nav paredzēts izglītojamiem, kuri atbilstoši valsts noteiktajai iekļaujošas izglītības politikai izglītību iegūst vispārējās izglītības iestādēs, tādējādi radot nevienlīdzīgu attieksmi pret bērniem ar speciālām vajadzībām atkarībā no izglītības iestādes, kurā bērns iegūst izglītību – valsts un pašvaldības atbalsts ēdināšanai tiek piešķirts tikai tiem bērniem, kuri apgūst izglītību speciālās izglītības iestādēs.

Sava viedokļa argumentēšanai Ministrija atsaukusies uz normatīvo regulējumu, kas paredz kārtību līdzekļu piešķiršanai un izlietošanai izglītojamo ēdināšanai 1. – 4. klasēs vispārizglītojošās izglītības iestādēs. Tiesībsargs pirms vērsšanās Ministrijā bija iepazinies ar minēto normatīvo regulējumu attiecībā uz līdzekļu piešķiršanu un izlietošanu izglītojamo ēdināšanai, tas ir zināms un saprotams. Tādēļ nav šaubu, ka vispārizglītojošās izglītības iestādēs atbilstoši tiesību normām arī izglītojamajiem ar speciālajām vajadzībām 1. – 4. klasēs tiek nodrošināta ēdināšanas izmaksu segšana daļēti – no valsts un pašvaldības budžeta. Tomēr minētais normatīvais regulējums nenovērš nevienlīdzīgu attieksmi pret tiem izglītojamajiem ar speciālajām vajadzībām, kuri izglītību apgūst iekļaujoši vispārizglītojošās izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības programmās un 5. – 9. klasēs, salīdzinot ar izglītojamajiem pirmsskolas izglītības programmās un 5. – 9. klasēs speciālajās izglītības iestādēs, kurās ēdināšanas izmaksas tiek segtas no valsts budžeta.

Ministrija skaidrojusi, ka speciālās izglītības iestādēs izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām tiek nodrošināta ēdināšana četras reizes dienā (brokastis, pusdienas, launags un vakariņas), kas saistīts ar bērna uzturēšanos internātā, savukārt, izglītojamais ar

speciālām vajadzībām, kurš izglītību iegūst iekļaujoši vispārizglītojošā izglītības iestādē, tajā ierodas no mājām, tādēļ brokastu, launaga un vakariņu nodrošināšana ir bērna vecāku (likumisko pārstāvju) pienākums.

Aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu. Bērna aprūpe nozīmē viņa uzturēšanu, t.i., ēdiena, apģērba, mājokļa un veselības aprūpes nodrošināšanu, bērna kopšanu un viņa izglītošanu un audzināšanu (garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšana, pēc iespējas ievērojot viņa individualitāti, spējas un intereses un sagatavojot bērnu sabiedriski derīgam darbam).¹ Vecāku pienākums ir samērā ar viņu spējām un mantas stāvokli uzturēt bērnu.²

Tātad atbilstoši tiesību normām visiem vecākiem neatkarīgi no tā, vai bērnam ir vai nav speciālas vajadzības, ir uzturdošanas pienākums bērnam. Tiesībsargs jau iepriekš pauda, ka atzinīgi vērtējams, ka valsts, īstenojot Latvijas Republikas Satversmes 110. pantā noteikto, nodrošina bērniem ar speciālām vajadzībām, kuri mācās pašvaldību padotībā esošajās speciālās izglītības iestādēs, ēdināšanas izmaksu segšanu no valsts un pašvaldību budžetiem. Tādā veidā tiek atbalstītas ģimenes, kurās vecāki audzina bērnus ar īpašām vajadzībām un kurām atbalsts ir īpaši nepieciešams.

Ministrijas skaidrojums vēl jo vairāk pierāda nevienlīdzīgu attieksmi pret tiem bērniem ar speciālām vajadzībām, kuri mācās vispārizglītojošās izglītības iestādēs, salīdzot ar bērniem ar speciālām vajadzībām, kuri mācās speciālajās izglītības iestādēs, īpaši, ja bērni uzturas internātā. Ja bērnam izglītības apguve tiek nodrošināta speciālajā izglītības iestādē ar internātu, tā faktiski esot šķirtam no ģimenes uz piecām darba dienām, vecākiem tiek sniegts valsts atbalsts ēdināšanas izmaksu nodrošināšanā par četrām ēdienreizēm dienā un citu ar bērna pamatvajadzībām saistītu izdevumu segšanā (tai skaitā nakšņošana, higiēnas vajadzību nodrošināšana u.c.). Tādā veidā valsts atbalsta ģimeni un tās izdevumi, kas nepieciešami bērna vajadzību nodrošināšanai, ir nesalīdzināmi mazāki. Savukārt tie bērni ar speciālajām vajadzībām, kuri izglītību iegūst vispārējās izglītības iestādēs, šādu valsts atbalstu nesaņem pat ēdināšanas izmaksu segšanā par pusdienām izglītības iestādē. Tādā veidā ir konstatējama nevienlīdzīga attieksme pret bērniem ar speciālām vajadzībām ēdināšanas izmaksu segšanā pēc izglītības iestādes veida (speciālā vai vispārējā).

Piemēram, ja 5. klases izglītojamais speciālās izglītības programmu izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem apgūst speciālajā izglītības iestādē, izmaksas par viņa ēdināšanu tiek segtas no valsts budžeta līdzekļiem. Savukārt, ja 5. klases izglītojamais speciālās izglītības programmu izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem apgūst vispārējās izglītības iestādē, tad viņa ēdināšanas izmaksas ir jāsedz viņa vecākiem (likumiskajiem pārstāvjiem).

Vienlīdzības princips nozīmē, ka vienādos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos izturēšanās ir vienāda, savukārt atšķirīgos apstākļos izturēšanās ir atšķirīga.³ Vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos apstākļos.⁴

Ministrija, Labklājības ministrijas izstrādātā Informatīvā ziņojuma “Par priekšlikumiem specializēto audžuģimeņu un ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru darbības uzlabošanai” saskaņošanas procesā atzinumā norādījusi⁵, ka audžuģimenes misija ir nodrošināt bērnam ģimenisku vidi. Ministrijas pārstāvjiem apmeklējot speciālās

¹ Civillikuma 177. panta otrā un ceturtnā daļa.

² Civillikuma 179. panta pirmā daļa.

³ Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-05-01 28. punkts.

⁴ Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 1. punkts.

⁵ <https://tapportals.mk.gov.lv/reviews/resolutions/7a54ec3f-7fe0-4f12-a0f2-34db64207a6b>.

izglītības iestādes 2022. gada pirmajā pusgadā, ir konstatēta problemātika, ka internāta pakalpojumus speciālajās izglītības iestādēs izmanto arī bērni no audžuģimenēm. Finansējums par bērniem, kuri izglītību iegūst speciālās izglītības iestādē un izmanto šīs izglītības iestādes internāta pakalpojumus, 100% apmērā tiek aprēķināts no valsts budžeta. Ministrija Labklājības ministrijai lūgusi skaidrot iemeslus, kādēļ audžuģimenes nenodrošina bērna nogādāšanu uz izglītības iestādi un atpakaļ no tās katru dienu. Tāpat Ministrija lūgusi skaidrot, kā Labklājības ministrija plāno novērst bērnu no audžuģimenēm nepamatotu ievietošanu speciālās izglītības iestādes internātā, kā tiks gādāts, ka audžuģimenes pilda savu misiju un nodrošina bērnam ģimenisku vidi. Papildus minētajam Ministrija lūgusi skaidrot, vai un kā Labklājības ministrija plāno veikt izmaiņas pabalstu apmēros un to izmaksā audžuģimenēm, kurās ievietotais bērns par valsts budžeta līdzekļiem visu nedēļu uzturas speciālās izglītības iestādes internātā, vienlaikus arī audžuģimenei saņemot valsts budžeta līdzekļus par šo bērnu.

No iepriekš minētā secināms, ka Ministrija iestājas par to, lai vienai no bērnu ar speciālām vajadzībām grupām – bērniem, kuri ievietoti audžuģimenē, viņu aprūpētāji – audžuģimenes nodrošinātu ģimenisku vidi un bērni neuzturētos speciālo skolu internātos. Ministrijas paustajam var piekrist, vienlaikus norādot, ka ikviena bērna tiesības, neatkarīgi no viņa aprūpētāju vai vecāku spējām, ir dzīvot ģimenē nevis visu nedēļu uzturēties skolas internātā. Arī aizbildņi un bērnu vecāki saņem dažāda veida atbalstu no valsts, piemēram, uzturlīdzekļu izmaksu no Uzturlīdzekļu garantiju fonda otra vecāka vietā, aizbildņi – uzturādu bērna uzturam, tādēļ Ministrijas kritika ir attiecināma uz situāciju par bērnu uzturēšanos speciālo skolu internātos kopumā.

Vienlaikus ir jāņem vērā, ka likumdevējs atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes 110. pantā noteiktajam valsts pienākumam īpaši palīdzēt bērniem invalīdiem rūpes par bērniem ir speciālām vajadzībām nodrošina, sedzot ēdināšanas izmaksas speciālajās izglītības iestādēs no valsts budžeta līdzekļiem, neatkarīgi no citiem valsts sniegtajiem atbalsta veidiem ģimenēm ar bērniem, kuriem ir speciālas vajadzības.

Ministrija atbildē norādījusi uz tiesību normām, kas paredz pašvaldībai tiesības attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju interesēs brīvprātīgi realizēt savas iniciatīvas ikvienā jautājumā - ikviena pašvaldība ir tiesīga izdot saistošos noteikumus, paredzot ēdināšanas izdevumu segšanu daļēji vai pilnā apmērā izglītojamiem pašvaldības izglītības iestādēs, kuri atbilst kādai no sociālajām grupām. Tāpat Ministrija ir norādījusi, ka ir pārliecinājusies, ka pašvaldības praktizē ēdināšanas maksas atvieglojumu noteikšanu izglītojamajiem visās izglītības pakāpēs, tostarp izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām, nosakot ēdināšanas maksas atvieglojumu vai sociālo pakalpojumu saņemšanas kārtību.

Tiesībsargam ir zināms par normatīvajos aktos paredzēto pašvaldības pienākumu noteikt tos izglītojamos, kuru ēdināšanas izmaksas sedz pašvaldība, un tiesībām brīvprātīgi īstenot savas iniciatīvas, tai skaitā paredzēt ēdināšanas izmaksu segšanu bērniem, kuri atbilst noteiktai sociālai grupai.

Tiesībsargs vērs Ministrijas uzmanību, ka pašvaldības ir brīvas savā izvēlē, kurām izglītojamo grupām un kādā apmērā noteikt ēdināšanas izmaksu segšanu izglītības iestādē. Esošais normatīvais regulējums neuzliek pienākumu pašvaldībām nodrošināt ēdināšanas izmaksu segšanu bērniem ar speciālām vajadzībām vispārējās izglītības iestādēs. Savukārt Ministrijas atbildē norādītais attiecībā uz 1. – 4. klašu izglītojamo ēdināšanas izmaksu daļēju segšanu ir ar likumu noteikts pašvaldības pienākums.⁶ Tāpat Izglītības likuma 17. panta 13. punktā noteikts, ka pašvaldība nodrošina ēdināšanu tās padotībā esošajās

⁶ Izglītības likums 59. panta trešā prim daļa.

speciālās izglītības iestādēs, pirmsskolas izglītības grupās bērniem ar speciālām vajadzībām, speciālās izglītības klasēs Ministru kabineta noteiktajā kārtībā un apmērā. Minētā tiesību norma neparedz pašvaldības pienākumu nodrošināt ēdināšanu bērniem ar speciālām vajadzībām, kuri, atbilstoši iekļaujošās izglītības mērķiem, izglītību iegūst vispārējās izglītības iestādēs.

Vēršu Ministrijas uzmanību uz Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta otrajā daļā noteikto, ka visām darbībām attiecībā uz bērnu neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas vai citas fiziskās un juridiskās personas, kā arī tiesas un citas tiesībaizsardzības iestādes, prioritāri ir jānodrošina bērna tiesības un intereses. Šīs personas ievēro bērna labākās intereses visās darbībās, kas tieši vai netieši skar vai var skart bērnu: 1) novērtējot jebkuru ar bērnu saistītu gadījumu; 2) rīkojoties jebkādā ar bērnu saistītā lietā; 3) pieņemot jebkuru lēmumu saistībā ar bērnu.

Pamatojoties uz Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65.² panta 3. punktā noteikto tiesībsarga kompetenci iesniegt priekšlikumus, kas veicina bērna tiesību ievērošanu, lai nodrošinātu vienlīdzīgu attieksmi pret bērniem ar speciālām vajadzībām, atkārtoti aicinu Izglītības un zinātnes ministriju izvērtēt situāciju un rosināt izmaiņas normatīvajos aktos, paredzot ēdināšanas izmaksu segšanu bērniem ar speciālām vajadzībām, neatkarīgi no izglītības iestādes, kurā viņi iegūst izglītību.

Lūdzu sniegt informāciju par pašvaldībām, par kurām Ministrija ir pārliecinājusies, ka tās praktizē ēdināšanas maksu piemērošanas atvieglojumus izglītojamiem visās izglītības pakāpēs, tostarp izglītojamiem ar speciālām vajadzībām, nosakot ēdināšanas maksas atvieglojumu vai sociālo pakalpojumu saņemšanas kārtību.

Lūdzu atbildi sniegt līdz **2022. gada 30. novembrim**.

Tiesībsarga pilnvarojumā
Bērnu tiesību nodaļas vadītāja

Laila Grāvere

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu